

Paulo Freire Felsefesi ve Eğitim Anlayışı

Manolya Demircan¹

GİRİŞ

Freire yaşam sürecinde sınır durumlardan bahsetmektedir. Sınır durumlar, insanın özgürleşmesinin önünde bulunan engellerdir ve bu engeller ancak sınır eylemlerle aşılabilmektedir. Sınır eylemler ise engelleri kabul etmeyerek, sınır durumları aşmak adına eleştirel bilinçle gerçekleştirilen eylemlerdir.

Paulo Freire, 1921 yılında Brezilya'nın Recife kentinde orta halli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. I. Dünya Savaşının getirmiş olduğu tahribattan birçok ülkeyle birlikte Brezilya da etkilenmiş ve buna bağlı olarak Freire, çocukluk ve gençlik dönemlerinde yoksulluk ile tanışmıştır. İçinde bulunduğu durumdan çok etkilenen Freire'nin eğitim ile ilgili görüşleri bu dönemlerde oluşmaya başlamıştır. Bulunduğu ortamda yoksullukla mücadele etmeye çalışan emekçiler ve onların emeklerini sömüren otoritelerle karşı karşıya kalan Freire bu sıkıntılardan yola çıkarak, hayatı boyunca geri kalmışlığın sebebinin araştırmıştır. Freire, yaptığı araştırmaların neticesinde geri kalmışlığın en büyük etkenlerinden birinin eğitim olduğu sonucuna vararak, geri kalmışlığın getirdiği yoksulluğu, köleliği, ezenleri ve ezilenleri, özgürlük korkusunu da kendine dert edinerek eserlerinde bu konuları ele almıştır.

Paulo Freire Felsefesi ve Eğitim Anlayışı

Freire'nin hayattaki temel amacı; insan olmanın ne anlama geldiğini ve insanileşmiş bir dünyanın nasıl kurulabileceğini gösterebilmektir. Bu amaçtan yola çıkarak insanı, kendini ve dünyayı dönüştürme gücüne sahip, eylemleri üzerine düşünebilen bir varlık olarak nitelendirmiştir. İnsanlar, hayvanlardan farklı olarak, içinde yaşadıkları fiziksel dünyayı tarihsel bir alana dönüştürebilme ve kendilerine dayatılan sınırları aşabilme gücüne sahiplerdir (Yılmaz, 2016).

Freire yaşam sürecinde sınır durumlardan bahsetmektedir. Sınır durumlar, insanın özgürleşmesinin önünde bulunan engellerdir ve bu engeller ancak sınır eylemlerle aşılabilmektedir. Sınır eylemler ise engelleri kabul etmeyerek, sınır durumları aşmak adına eleştirel bilinçle gerçekleştirilen eylemlerdir (Yılmaz, 2016). Burada söz konusu olan bir döngüdür. Hayatta engeller ve onları aşacak eylemler hep olacaktır. İnsan her engeli aştığında kendine bir şey katacaktır ve yeni engellerle karşılaşacaktır. Yaşam sürecinde bu döngü sınırlı eylemler gerçekleştiği sürece dengeli bir şekilde devam edecektir. Bu durum Freire'nin "insan yetkinleşmemiş, gerçekleşmemiş bir varlıktır" düşüncesiyle de paraleldir. İnsan aştığı her engelle kendini tamamlamaya yakınlaştıracaktır, fakat sınır eylemler bitmeyeceği için bu tamamlanma hiç gerçekleşmeyecektir. Aslında burada vurgulanan "insanın yaşam boyu öğrenme sürecinin" içerisinde olmasıdır.

Bilinçli eylemlerin kendini gerçekleştirilmeye çalışan insanlara özgü olduğunu düşünen Freire, düşünce ve eylem birliğini praxis olarak adlandırmaktadır. Praxis, teori ile pratiğin diyalektik olarak birbirlerini etkiledikleri, dünyanın dönüştürülmesini sağlayan bilinçli eylemi ifade etmektedir (Freire, 2019). Bu kavram bir diğer ifadeyle, eylem ile derin düşüncenin birbirinden ayrı düşünülmemesini belirtmektedir. Aksi halde bilinçsiz/akılsız eylemcilik ya da lafazanlık ortaya çıkacaktır

¹ Ankara Üniversitesi Eğitim Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

(Mayo, 2011). Praksis Marsizm’de insanî pratik, insanın doğa üzerinde gerçekleştirdiği eyleme yani emeğe karşılık gelir. Emek ya da insanın dönüştürücü gücü, insanî yaşamın temelini oluşturmaktadır. Marx’a göre asıl mesele insanın eylemleriyle yaşamı ve çevresini değiştirebilmesidir. Freire’de Marx’ın düşüncelerinden etkilenecek bu doğrultuda insanı, dünya üzerindeki eylemleriyle kültür ve tarih alanını oluşturan, kendini ve dünyayı dönüştürme gücüne sahip bir varlık olarak tanımlamıştır (Yılmaz, 2016). Ne sadece düşünmek, ne de düşünmeden yapılan eylem insanın gelişimini sağlayacaktır; insan ancak düşünce ve eylemi birleştirerek dönüştürme gücüne sahip olabilecektir.

Paulo Freire, insana yüklediği anlam çerçevesinde toplumsal yaşamın hedefini belirlemeye çalışmaktadır, bu hedef dünyanın insanileştirilmesidir. İnsanın bilinçlenmesini ve ideolojisi etkileyen en önemli etkenlerden biri içinde bulunduğu toplum ve dünya düzenidir; kendisi etkileyen bu güçlerin bilincine varmadığı sürece ise insanileşme mümkün değildir (Spring, 2014). İnsanileşme; adaletsizlik, sömürü, baskı ve ezenlerin şiddetiyle engellenir, ezilenlerin özgürlük ve adalet özlemiyle, kaybettikleri insanlığı yeniden kazanma mücadelesiyle sağlanır. Paulo, toplumu ezenler ve ezilenler olarak ikiye ayırmıştır: ezenler azınlıktadır ezilenler ise çoğunluktadır. Bilinçli eylemlerle, praksislerle ezilenlerin bu mücadeleyi kazanma şansı çok yüksektir (Freire, 2019). Aksi takdirde insanlık, insandışılaştırılmış bir dünyada yaşamak durumunda kalacaktır. İnsandışılaşma, insan haline gelme yetisinin tahrifidir (Yılmaz, 2016). Bu kavram sadece ezilenleri değil ezenleri de; sadece insanlığı çalınmış olanları değil onların insanlığını çalmış olanları da tanımlamaktadır. Ezilenlerin kendilerini bu hale getirenlere karşı mücadele etmesi gerekir. Fakat buradaki önemli nokta; bu mücadelenin anlamlı olabilmesi için ezilenlerin, insanlıklarını yeniden kazanma peşinde koşarken, kendilerini ezenleri, ezmemeleri gerekir. Çünkü bilinçli olmak bunu gerektirir. Aksi halde bu döngü devam edecektir. Kısacası, insanlığın özgürleşmesini sağlayacak olanlar ezilenlerdir. Bu noktada ezilenlerin, uğruna mücadele ettikleri özgürlük sadece aç kalmama özgürlüğü değildir, aynı zamanda yaratma özgürlüğü, göze alabilme, eğitim, düşünceyi belirtme özgürlüğü de bu mücadeleye dâhildir. Ve Freire, Erich Fromm’dan etkilenecek şu cümleyi aktarmıştır: “Böyle bir özgürlüğü tatmak için etkin ve sorumlu bir birey olmak gerekir; tutsak ya da çarkın iyi yağlanmış bir dişlisi olan birey değil...” (Freire, 2019).

Freire, özgürlük mücadelesine girişmeyen, egemen yapıya uyum sağlamış, bu yapıya teslim olmuş ezilenlerin yaşama durumunu “sessizlik kültürü” olarak adlandırmıştır. Sessizlik kültürü, sınır durumdan kurtulamama sonucu bireyin sürü haline gelmesini ifade etmektedir. Bu kültür içinde yaşayan insanlar, sömürü sonucu çektikleri çilelerin sebeplerini ya kendilerinde bulmuşlardır ya da doğaüstü güçlere bağlamışlardır. Freire ise bu durumu şöyle örneklemiştir: “Köylüler açlığı, ya kendi yetersizliklerine ya da tanrıların öfkesine bağlayarak açıklamaya çalışırlar” (Yılmaz, 2016). Oysa açlık ne kendi yetersizliklerinin ne de tanrıların cezalandırmasının sonucudur. Bu durum aslında ezilenlerin, dünyalarını dönüştürecek bir bilinçten yoksun olmalarının/bırakılmalarının sonucudur. İnsanların içine gömülü olarak yaşadıkları sessizlik kültürü, cehaletin ürünü olabileceği gibi eğitimin

raksis, teori ile pratiğin diyalektik olarak birbirlerini etkiledikleri, dünyanın dönüştürülmesini sağlayan bilinçli eylemi ifade etmektedir. Bu kavram bir diğer ifadeyle, eylem ile derin düşüncenin birbirinden ayrı düşünülmemesini belirtmektedir. Freire’de Marx’ın düşüncelerinden etkilenecek bu doğrultuda insanı, dünya üzerindeki eylemleriyle kültür ve tarih alanını oluşturan, kendini ve dünyayı dönüştürme gücüne sahip bir varlık olarak tanımlamıştır

“Bankacı Eğitim” modelinde eğitim, “tasarruf yatırımı” olarak düşünülür. Öğrenciler “yatırım nesnelere”, öğretmenler ise “yatırımcı”dır.

de ürünü olabilmektedir. Freire, sessizlik kültürünün oluşmasına neden olacak türden eğitime, negatif bir anlam yüklemiş ve yanlış eğitim uygulamalarının insanın bilincine ulaşmasını engellediğini savunmuştur. İnsan bilincine ve bilinçlenmeye oldukça önem veren Freire, bilinçlenmeyi; ezilenlerin uğradığı baskı ve şiddete karşı “dile gelmek” olarak ifade etmiştir (Aybar ve Bingöl, 2020). Başka bir deyişle bilinçlenme, haksızlığa ve ezilmeye karşı bir başkaldırıdır. Her türlü sömürü sisteminde sömürülen, hakları gasp edilip ezilenlerin sözlerini söyleyebilmeleri için geri almaları gereken hak, işte bu haktır, “Kendileri olma hakkı, kaderin yönünü ellerine alma” hakkıdır (Freire, 2019). Ne yazık ki bu hak, eğitim kurumlarında ezberci ve baskıcı yöntemlerle unutturulmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemi Freire bankacı eğitim modeli olarak tanımlamaktadır.

Bankacı Eğitim Modeli. Freire, geleneksel eğitim uygulamalarını, bir bankada yapılan işlemlere benzeterek, bu modeli “bankacı eğitim” modeli olarak adlandırır. Bu modelde eğitim, bir “tasarruf yatırımı” olarak düşünülür. Öğrenciler “yatırım nesnelere”, öğretmenler ise “yatırımcı”dır (Yılmaz, 2016). Spring (2014) ise öğretmeni öğretme-öğrenme sürecinin öznesi, öğrencileri de nesnesi olarak tanımlamıştır. Bilindiği üzere bu modelde öğretmen bilgiyi aktarır, öğrenci ise ezberler. Bir diğer tabirle öğrenciler doldurulması gereken kaplardır. Öğretmen ne kadar çok doldurursa, öğrenci de ne kadar çok doldurulmaya izin verirse o kadar iyi öğretmen ve öğrenci olarak kabul edilmektedir. Fakat Freire’ye göre öğretmek sadece bilgiyi aktarmak anlamına gelmemektedir. Öğretme eyleminin gerçekleşmiş olabilmesi için öğretilen bilgilerin öğrenciyi üreten bireyler haline getirmelidir. Öğrenci, öğrendiğini eyleme dönüştürebilmelidir. (Freire, 2019b). Aksi takdirde sadece anlatının olduğu bir eğitim sisteminde öğretilmeye çalışılan bilgi ne türde olursa olsun cansızlaşma ve taşlaşma eğiliminde olacaktır (Kaya ve Altan, 2019). Bu doğrultuda Freire bankacı eğitim modelini eleştirir çünkü bu modelde yaratıcılık yoktur, yani insan göz ardı edilmektedir. Bankacı modelde alıcı nesnelere haline gelen öğrencilerin dünyayı değiştirecek bilinçli eylemlerde bulunmaları imkânsız hale gelir. Çünkü öğrenciler pasif öğrenen rolünü benimsedikçe, var olan gerçekliği algılayamazlar ya da çok küçük bir kısmını algılayabilirler. Kısacası bankacı eğitim modeli, dünyanın dönüştürülmesini istemeyen ezenlerin çıkarına hizmet eder ve böylece egemenliğin pratiği haline gelir. Yılmaz (2016) bu durumu şu cümleyle ifade etmiştir: “Ezilenlerin bilinci gelişir ve içinde buldukları dezavantajlı durumları görmeye başlarsa, ezenlerin huzuru bozulur”. Günümüz eğitim sisteminde de çokça kullanılan bankacı eğitim modeli, öğrencileri pasifleştirmekte ve yaşama dâhil olmalarını engellemektedir. Sadece dikte edilenleri ezberleyen öğrenciler, fikir üretmeye, düşünmeye, yaratıcı olmaya fırsat bulamamaktadır. Teorik bilgileri, matematiksel formülleri ezberleyip buna karşılık güncel problemlere çözüm bulamamak dünya çapında tartışılan bir konudur. Bunun nedeni ise mekanik, statik bir bilinç oluşturan bankacı modelin öğrencileri alıcı nesnelere dönüştürmesidir. Freire, eğer insanlar araştırmacıysa ve amaçları da insanlaşmaysa er ya da geç bankacı eğitimin kendilerinde sürdürmeye çalıştığı çelişkiyi görebileceklerini ve kendi özgürleşmelerinin mücadelesine girebileceklerini vurgular.

Freire’ye göre özgürleşme, ezilenlere armağan edilecek bir şey

değildir. Özgürleşme, ezilenlerin özgürleşme mücadelesine özne olarak katılmalarının ürünüdür; ezilenlerin bir araya gelerek iktidara dair ortak bir bilinç süreci içinde beraber hareket etmeyi ve bağlılığı içeren sosyal bir dinamiktir (Kincheloe, 2018). Özgürleşme umudu, özgürleşme anlamına gelmese de, varoluşsal bir ihtiyaç olarak vazgeçmemeyi sağlar. Özgürlüğün izini sürekli ve sorumlu bir şekilde sürmek gerekir. İnsanın yetkinleşme arayışının olmazsa olmaz koşuludur. Özgürleşme; kader, yazgı ya da ağır bir yük değil, bir olasılıktır (Freire, 2019). Freire, bu olasılığı gerçekleştirebilmek için eleştirdiği “bankacı eğitim modeli” yerine, “problem tanımlayıcı eğitim modeli”ni önermiştir.

Problem Tanımlayıcı Eğitim Modeli. Freire'nin eğitime eleştirel bir bakış açısı vardır. Eleştirel pedagoji olarak adlandırılan bu yaklaşımın iki temel noktası bulunmaktadır. Bunlardan biri problemi ortaya çıkarma, diğeri ise problemin ortadan kaldırılması için çözüm önerileri üretmektir. Freire bu yaklaşımı problem tanımlayıcı eğitim modeliyle bütünleştirmiştir. Problem tanımlayıcı eğitim modeli, insanların dünyayı nesneleştirmelerini ve onu eleştirel bir bakışla değerlendirip değiştirmek için eylemde bulunmalarını sağlayacak bir yapıya sahiptir. Bu eğitim modelinde öğrenciler, kendi kişiliklerinin farkına varır ve eleştirel düşünebilme becerisi edinirler, öğretmen bilgiyi depolama yoluyla değil, öğrencinin eleştirel yeteneklerine odaklanarak öğrenmesini sağlar. Öğretmen sorular sorarak, konuları problem haline getirerek öğrencilerin düşünebilme yeteneklerini geliştirir. Demokratik bir öğrenme ortamı oluşturmak bu modelin en temel amaçlarından biridir ve doğrultuda öğrenciler kendilerini özgürce ifade edebilmeli, eylemlerini özgürce gerçekleştirebilmelidir. Problem tanımlayıcı eğitim modelindeki en önemli nokta ise düşünme ile eylemin birbirinden bağımsız, kopuk olmamasıdır. Düşünme ve eylem birliğini oluşturmakla öğrenciler praksis varlıklar haline gelirler (Mayo, 2015). Burada şöyle bir benzetmeden bahsetmek mümkündür: Bankacı eğitim modelinde öğrencinin beyninde bir dünya oluşturulmaya çalışılır, problem tanımlayıcı eğitim modelinde ise öğrenci dünyanın içine dâhil edilir. Öğrenci ilk modelde pasifken, diğesinde oldukça aktiftir. Düşünür, düşündüğünü eyleme döker ve değiştirir. Değiştirdikçe kendini tamamlamaya yetkinleştirmeye çalışır. Özgürleştirici bir eğitim sunan bu modelde Freire, insanlar arası ilişkileri düzenlemede diyalogun önemli bir araç olduğuna dikkat çekmektedir. Diyaloga dayalı eğitimde, öğretmen ve öğrenci hem öğrenen hem de öğreten konumundadır. Diyalog aracılığıyla, “öğrencilerin öğretmeni” ve “öğretmenin öğrencileri” şeklindeki ifadeler ortadan kalkar, bunun yerine “öğrenci öğretmen”, “öğretmen öğrenci” şeklinde yeni terimler ortaya çıkar. Yani öğretmen artık sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalog içinde kendisine de öğretilen biridir. Freire başkaları düşünemediği sürece, kendisinin de düşünemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre, yalnızca eleştirel düşünmeyi gerektiren diyalog, eleştirel düşünmeyi yeniden yaratabilir (McLaren, 2006). Karşılıklı iletişimin ürünü olarak eleştirel düşünme ise öğrencilere şimdinin ötesinde bir düşünme yolu sunar, geleceği hayal etme ve gerçekleştirme olanağı sağlar (Giroux, 2010, Spring, 2014). Eğitimin temel amaçlarından birinin de geleceğini inşa edebilen nesiller yetiştirmek olduğu söylenebilir. Diyalogsuz iletişim, iletişimsiz de gerçek eğitim olamaz. Burada bahsedilmek istenen lafazanlık ya da boş sohbet değil, bilgiyi dikte etmek değil, karşılıklı iletişim kurarak öğrencinin de aktif olduğu bir

Bankacı eğitim modelinde öğrencinin beyninde bir dünya oluşturulmaya çalışılır, problem tanımlayıcı eğitim modelinde ise öğrenci dünyanın içine dâhil edilir. Öğrenci ilk modelde pasifken, diğesinde oldukça aktiftir. Düşünür, düşündüğünü eyleme döker ve değiştirir. Değiştirdikçe kendini tamamlamaya yetkinleştirmeye çalışır.

Diyalog aracılığıyla, “öğrencilerin öğretmeni” ve “öğretmenin öğrencileri” şeklindeki ifadeler ortadan kalkar, bunun yerine “öğrenci öğretmen”, “öğretmen öğrenci” şeklinde yeni terimler ortaya çıkar. Yani öğretmen artık sadece öğretenden değil, öğrencilerle diyalog içinde kendisine de öğretildiği biridir.

eğitim sunmaktır. Bireylerin dünya sorunlarıyla tanıştırılması, bu konular hakkında fikir yürütmeleri ve çözüm bulmaları, praksis bir varlık olarak çevrelerini değişime uğratmaları, karşılıklı iletişim kurarak özgürleşme mücadelesinde birlik olmaları (her ne kadar ezenler tarafından olumlu karşılanmasa da) problem tanımlayıcı eğitim modelinin en büyük amacı ve katkısıdır.

Paulo Freire'nin Okuma-Yazma Etkinlikleri. Freire sadece bir eğitim kuramı sunmamış, yetişkin okuma-yazma eğitimleri gerçekleştirerek bunu pratiğe dökmüştür. Bu yaklaşım “Metoda Paulo Freire” olarak da bilinmektedir. Bu etkinliklerin birçoğu Şili’de gerçekleştirilmiş olup, aşamaları şu şekildedir (Ayhan, 1995):

Birinci aşama: okuma-yazma etkinliklerini gerçekleştirmek üzere alanında yetkin eğitimcilerden oluşan bir eğitim ekibi kurulur. Eğitim ekibi okuma-yazma etkinliklerinin yapılacağı bölgeden katılan gönüllülerle birlikte halkın **toplumsal yaşam ve hareket tarzındaki** konuları araştırır. Bu araştırma halkın varoluşuyla bağlantılı sözcükleri, tipik deyişleri ve ifadeleri kapsayan dilbilimsel bir incelemeyi de içermektedir. Burada amaç katılımcıların dünyayı nasıl algıladıklarını ve kendilerini dilbilimsel olarak nasıl ifade ettiklerini anlamaktır.

İkinci aşama: Tartışmalarda kullanılmak üzere belirli konuların ve üretken sözcüklerin seçilmesini kapsar. Seçilen konular katılımcıların bulunduğu bölgedeki sorunları ve gündemi içerir. Bunların dışında eğitim ekibinin de katılımcılar tarafından önerilmemiş fakat bilinçlenmelerini sağlayacak bazı konuları izlenmeye dâhil etme hakları bulunmaktadır.

Üçüncü aşama: Üretken konular ve sözcüklerle kodlamalar yapılır. Bunlar bölgedeki tipik varoluşsal durumların görsel sunumları olup, tartışılacak sorunları ortaya koyabilecek biçimde tasarlanır. Kodlamalar katılımcılar için tanıdık durumları içermekle birlikte, yöresel ve ulusal sorunlara çözüm bulmak için de katılımcılarda yeni ufuklar açmalıdır. Buradaki amaç grup okuma-yazmayı öğrenirken bir yandan da onlarda eleştirel bilinç oluşturmaktır. Bu açıdan kodlamaları oluşturmak oldukça önemli ve dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Kodlamalar katılımcılar için ne çok zor, ne de çok kolay olmalıdır.

Dördüncü aşama: Eşgüdümçüler için kılavuz işlevi görecek çalışma izlenceleri geliştirilir. Bu izlenceler, eşgüdümçülerin diyalog yaklaşımını benimseyerek öğretim yapması açısından oldukça önemlidir. (Freire, eğitimde yer alan öğretmenleri “eşgüdümçüler” olarak nitelendirmiştir. Bu tutumla okuma-yazma eğitimlerinde “öğrenmeye” sadece öğretmenlerin değil aynı zamanda öğrencilerin de (katılımcılar) aktif bir şekilde katkı sağlaması gerektiğini vurgulamıştır.)

Beşinci aşama: Son aşamada çok çeşitli eğitim araç-gereci üretilir. Bu araç-gereçlerin içinde ses ailelerini içeren eğitici kartlarda bulunmaktadır.

Uygulama sürecinde kod çözme ve yeniden kodlama yapılır. Kod çözme kodlanmış bir durumun eşgüdümçü rehberliğinde katılımcılarla diyalog ortamında tartışılmasıdır. Daha sonra kodlanmış sözcükler ve nesnelere arasında semantik bir bağ kurulmaktadır. Tümdengelim yöntemiyle sözcükler hecelerine sonrasında da ses ailelerine ayrılır. Ses aileleri kartlarıyla harfleri ve heceleri öğrenen katılımcılar kendi sözcüklerini ve cümlelerini oluşturmaya başlarlar. Bu sürece ise yeniden kodlama denilmektedir.

Freire, bir bilinç oluşturma anlayışına dayalı eleştirel okur-yazarlığı, işlevsel okur-yazarlıktan ayırmıştır. İşlevsel okur-yazarlık, okuma yazmanın mekaniğinin öğrenilmesi, yani öğretimi takip etmek, işaretlerin anlamlarını okumak, bir formu doldurmak, imza atmak için gerekli temel okuma-yazma becerilerinin öğrenilmesini ifade etmektedir. Eleştirel okur-yazarlık ise hem sözcükleri hem de dünyayı okumayı, yani özgürleştirici bir süreci ifade etmektedir (Mayo, 2015). Bu süreç vasıtasıyla insan; metinlerin, kurumların, sosyal pratiklerin, kültürel formların ideolojik boyutlarını açığa çıkarmakta, eyleme geçmek için bir ön gereklilik oluşturan tartışmayı yapabilecek bir bilinç düzeyine ulaşmaktadır. Eleştirel okur-yazarlığın bir diğer katkısı, bireyde öztepkişellik, başka bir deyişle kendini eleştirebilme özelliği oluşturmaktır. Bireyin kendini eleştirebilmesi ise özbilinci ortaya çıkarmaktadır (McLaren, 2006). Benliğiyle ilgili gerçekleri kavrayıp sorgulayabilen, algılamak ve anlamının ötesinde benliğinin farkında olan bireyler toplumların en çok ihtiyaç duyduğu olgudur. Bu anlamda Freire'nin öne sürdüğü eleştirel okur-yazarlık son derece önem arz etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Paulo Freire'nin felsefesi ve eğitim anlayışı ele alınmıştır. Freire Ezilenlerin Pedagojisi kitabında da bahsettiği üzere hayatı boyunca insanlığın temel amacını bulmaya çalışmış ve bu süreçte ezenlere karşı ezilenlerin yanında yer almış ve onların sesi olmaya çalışmıştır. Özgürlük mücadelesinde ezilenleri destekleyen Freire "praksis" kavramını ortaya atmıştır. Praksis olmadan insanın dünyayı dönüştüremeyeceğini, sınır eylemleri aşamayacağını söylemiştir. Ezilenlerin, ezildikleri dünyayı anlamaları ve okumaları için, bilinçli eylemler aracılığıyla dünyanın iyiliğe dönüştürülmesine yönelik özgürlük mücadelesine insanların kendilerini adanmaları gerektiğini belirtmiştir.

Ezilenlerin kurtuluşunun eğitimden geçtiğini düşünen Freire, eğitimde eleştirel bilinç oluşturmaya önem vermiştir. İnsanlaşma ve özgürleşme ancak eleştirel bilinçle ve praksis ile sağlanabilecektir. Bu noktada bireyleri doldurulması gereken kaplar ve yatırım nesnelere gibi gören, ezilenlere boyun eğdiren, sorgulamaktan çok uyum sağlamayı öğreten, diretileni kabul ettiren ve diyalogdan yoksun bankacı eğitim modelini eleştirmiştir. Öğretmenin merkezde olduğu, öğrencinin hiçbir şey bilmediği varsayıldığı, sadece teori ve formüllere odaklanan bankacı eğitim modeli yerine Freire, problem tanımlayıcı eğitim modelini ortaya atmıştır. Bu model öncelikle insanın kendisini, sonrasında ise toplumu ve dünyayı tanımasına izin vermektedir. Düşünce ve eylemin etkileşim halinde olduğu bu modelde amaç, öğrencilerin eleştirel bilinçle çevresindeki problemlere yaklaşması ve eylemde bulunmasıdır. Problem tanımlayıcı modelin temelini diyalog oluşturmaktadır. Freire öğretmenin öğrenen, öğrenenin de öğretmen olabileceğini savunarak eğitimde karşılıklı iletişimin önemini altını çizmiştir. Aynı amaç uğruna eğitim çatısı altında buluşan öğretmen ve öğrencinin eğitim uygulamalarında aktif rol alması gerekmektedir. Bu olgu ancak diyalogla mümkündür (Kılıç, 2021). İnsanlar ancak birbirini dinleyerek, birlik olarak, sorunlara karşılıklı bir şekilde eleştirel bilinçle yaklaşarak dünyayı statik ve mekanik bir yer olarak algılamaktan kurtulup onu dönüştürmeye başlayabileceklerdir. Kısacası Freire, bu modelde eğitim aracılığıyla insanlarda eleştirel bir bilinç oluşturmaya, insanî değerlerin işlediği, özgürleşmiş bir dünya

İşlevsel okur-yazarlık, okuma yazmanın mekaniğinin öğrenilmesi, yani öğretimi takip etmek, işaretlerin anlamlarını okumak, bir formu doldurmak, imza atmak için gerekli temel okuma-yazma becerilerinin öğrenilmesini ifade etmektedir. Eleştirel okur-yazarlık ise hem sözcükleri hem de dünyayı okumayı, yani özgürleştirici bir süreci ifade etmektedir,

kurmaya çalışmıştır. Bu düşüncelerin gerçekleşmesi, ezen-ezilen ayrımını ortadan kaldıracaktır.

Praksis kavramını okuma-yazma çalışmalarıyla hayata geçirmeye çalışan Paulo Freire bu alanda önemli başarılar kaydetmiştir. Yetişkinlerle yürüttüğü etkinliklerde öğrenmenin yaşının olmadığını ve her bireyin okuma-yazma öğrenerek yaşama dâhil olmaları gerektiğinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca bu etkinliklerde katılımcıların bulunduğu bölgelerdeki sorunları tartışma konuları haline getirerek, onlarda da eleştirel bilinci geliştirme çabası göstermiştir. Çünkü okuma-yazma Freire'ye göre sadece yazıları sesli okumak ve defter karalamak değildir. Ona göre okuyan bireyler aynı zamanda dünyayı da okuyabilme yetisine sahip olur, kendi dünya görüşlerini geliştirir, içinde bulunduğu ortamın, sorunların farkına varır. Okuma-yazma öğrenmek bireye var oluşunu hatırlatır (Freire ve Macedo, 2014). Bulunulan dönem içerisinde önemsizleşmiş okuma-yazma etkinliğini böylesine önemli bir açıdan ele alan Paulo Freire'nin düşünceleri eğitimciler tarafından daha çok okunmalıdır.

Freire, özgürleşme ve bilinçlenmenin olmazsa olmazı olarak gördüğü eğitimin yansız olamayacağını savunmaktadır. Bu düşüncesini "Eğitim politikadır ve yine politika da son derece eğiteldir" cümlesiyle vurgulamıştır (Yılmaz, 2016). Ona göre eğitim, ya bankacı modelle insanların evcilleşmelerini, diretilen kurallara boyun eğmelerini ve onlar için kurgulanan ortama uyum sağlamalarını sağlayacak bir işlev görecektir ya da problem tanımlayıcı modelle kendilerini ve çevrelerini keşfettikleri, dünyanın gerçeklerine eleştirel ve yaratıcı bir bilinçle yaklaştıkları, işbirliği ve karşılıklı iletişim ile özgürlük mücadelesi haline gelecektir. Bu noktada Freire, seçimi eğitimcilerle bırakmıştır. Eğitimciler neye, kime, neden hizmet ettiklerini sorgulayarak hangi eğitim modelini sınıflarına taşıyacaklarına karar vermelidir. Sonuç olarak; eğitimciler, eğitim politikalarını olumlu ya da olumsuz kılan en önde gelen sorumlulardan biridir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aybar, Ö. & Bingöl, Z. K. (2020). Paulo Freire'de Bankacı Eğitim Modeline Karşı Problem Tanımlayıcı Eğitim Modeli. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 307-323.
- Ayhan, S. (1995). Paulo Freire: Yaşamı; Eğitim Felsefesi ve Uygulaması Üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 28(2), 193-205.
- Freire, P. & Macedo, D. (2014). *Okuryazarlık*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Freire, P. (2019a). *Ezilenlerin Pedagojisi*. Çev. Hattatoğlu, D. ve Özbek, E. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2019b). *Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar*. Çev. Ç. Sümer. İstanbul: Yordam Kitap, 175-181.
- Giroux, H. A. (2010). Rethinking education as the practice of freedom: Paulo Freire and the promise of critical pedagogy. *Policy Futures in Education*, 8(6), 715-721.
- Kaya, H. E. & Altan, B. (2019). Paulo Freire'nin Pedagojisi Temelinde Yetişkin Engelli Bireylerin Eğitimi: Bağcılar Belediyesi Engelliler Sarayı Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(7), 64-82.
- Kılıç, A. (2021). Eğitimde Fırsat ve İmkân Eşitsizliğinin Radikal Söylemi: "Ezilenlerin Pedagojisi". *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 4(2), 51-57.
- Kincheloe, J. L. (2018). *Eleştirel Pedagoji*. Çev. K. İnal. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Mayo, P. (2011). *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi*. Çev. A. Duman. Ankara: Ütopya Eğitim Dizisi.
- Mayo, P. (2015). *Özgürleştirilen Praksis: Paulo Freire'nin Radikal Eğitim ve Politika Mirası*. Çev. Aksoy, H.H. ve Aksoy, N. Ankara: Dipnot Yayınları.
- McLaren, P. (2006). *Che Guevara, Paulo Freire ve Devrimin Pedagojisi*, Çev. Hale Alpmen, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 211-215.
- Spring, J. (2014). *Özgür Eğitim*. Çev. A. Ekmekçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 59-70.
- Yıldırım, A. (2013). *Eleştirel Pedagoji: Ivan Illich ve Paulo Freire'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, Ankara: Anı Yayıncılık, 91-92.
- Yılmaz, Z. (2016). Paulo Freire'nin Felsefesinde Özgürleşmenin Aracı Olarak Eğitim. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. (22), 299-313.